

Emigrantų K1 kitoniškumo suvokimas: sociolingvistinių veiksnių įtaka

Loreta Vilkienė

Vilniaus universitetas

loreta.vilkiene@flf.vu.lt

Anotacija

Straipsnyje keliamas tikslas pateikti įžvalgų, kurie sociolingvistiniai veiksniai labiausiai veikia pirmos kartos emigrantų suvokimą, kad jų K1 yra (ne)kitoniška nei Lietuvoje vartojama lietuvių kalba. Atsakymų ieškoma pasitelkus projekto *Emigrantų kalba* (2011–2013 m., vadovė Meilutė Ramonienė, projektas remtas VLKK) kiekybinių apklausų medžiagą, kuri apdorota SPSS programa, 20 versija. Tiriama 1 491 pirmos kartos emigranto kiekybinės apklausos atsakymai į tikslinius klausimus. Analizės rezultatai rodo, kad įtakingiausi yra tokie veiksniai: gyvenimo emigravus trukmė, respondentų amžius, lytis (ir sąsajoje su užimtumu), sąlytis su K1 gyvenamoje šalyje (kalbos vartojimas, kalbinės veiklos rūšių plėtojimas), ypač namų domene; etninė savivoka. Ne tokie svarbūs pasirodė išsilavinimo ir užimtumo (kaip atskiras) veiksniai. Atsakymas į klausimą, kurie veiksniai įtakingiausi suvokiant K1 kitoniškumą, gali tapti postūmiu ir tiriant, kas lemia spartesnę ar ne tokį spartų gimtosios kalbos nykimą gyvenant svetur, žinoma, tokiu atveju veiksnių analizė turėtų būti derinama su emigrantų kalbinių atlikčių tyrimu. Taip pat pabrėžtina, kad visos pateiktos įžvalgos sietinos tik su projekto *Emigrantų kalba* respondentais.

Raktažodžiai: pirmos kartos emigrantai; gimtoji kalba (K1); K1 kitoniškumo suvokimas; kalbos nykimas; sociolingvistiniai veiksniai; kiekybinės apklausos duomenys.

1. Įvadas

Gerai žinoma, kad pastaruosius kelis dešimtmečius išvykstančių iš Lietuvos žmonių srautai yra dideli, o „emigracijos rodikliai tūkstančiui gyventojų yra vieni didžiausių Europos Sąjungoje“ (plačiau žr. EMT MS 2012). Taigi nemažai lietuvių bent jau kurį laiką savo gyvenimą susieja su kita šalimi, kurioje neišvengiamai susiduriama ir su tos šalies kalba, kitaip tariant, imama gyventi tarp dviejų kalbų ir kultūrų (plačiau žr. Vilkienė 2015c). Kaip teigia Kristina Jakaitė-Bulbukienė (2015a: 67), „susidūrus dviem kalboms emigracijoje, gimtajai <...> kalbai gresia išnykti, nes dažnu atveju ji pagal dydį, galią, gyvybingumą ir prestižą nelygi dominuojančiajai šalies kalbai. Tačiau kai kurie emigrantai išlaiko savo kalbą, nors situacija tam nepalanki“. Tad ir kyla klausimai, kodėl

Vilkienė, L. 2017. Emigrantų K1 kitoniškumo suvokimas: sociolingvistinių veiksnių įtaka. *Taikomoji kalbotyra* 9: 109–133, www.taikomojikalbotyra.lt

vienų gimtoji kalba (toliau K1) išlieka nepakitusi ilgus dešimtmečius, o kitų patiria pokyčius? Kokie veiksniai lemia kalbos išteklių menkimą, kalbinių gebėjimų silpimą?

2011–2013 m. VU Lituanistinių studijų katedros vykdytas sociolingvistinis projektas *Emigrantų kalba* (vadovė prof. dr. Meilutė Ramonienė, remtas VLKK¹), kurio tikslas buvo išanalizuoti „senųjų ir naujųjų Lietuvos emigracijos bangų sociolingvistinę ir ekolingvistinę situaciją, naujųjų ir senųjų emigrantų kalbinį elgesį, kalbinį repertuarą, kalbinių atmainų pasirinkimą vartojimui įvairiose privataus ir viešojo gyvenimo srityse, kalbines nuostatas, sąsajas su tautine tapatybe ir etnolingvistinį gyvybingumą“². Minimame projekte buvo atlikta plataus masto kiekybinė apklausa – į anketas atsakė 2002 tiriamieji³ – ir imti kokybiniai interviu – įrašyti 177 pokalbiai su respondentais (plačiau apie projekto metodinę prieigą žr. Ramonienė 2015: 31–40). Projekto tikslinė grupė buvo kelių emigracijos bangų žmonės. Tiek kiekybinės, tiek kokybinės apklausos metu respondentų buvo klausama ir to, ar jie pastebi savo lietuvių kalbą skiriantis nuo Lietuvoje vartojamos. Kiekybinės apklausos klausimyne buvo pateiktas toks klausimas: „Ar manote, kad Jūsų vartojama lietuvių kalba yra tokia pati kaip Lietuvoje gyvenančių lietuvių?“ (žr. Ramonienė 2015: 214), į kurią respondentai turėjo galimybę atsakyti trumpai *taip* arba *ne*.⁴ Tie asmenys, kurie pasirinko atsakymą *ne*, kitu klausimu (žr. ten pat) buvo prašomi konkretizuoti, kokių skirtumų jie pastebi. Buvo galimos tokios atsakymų pasirinktys (respondentai galėjo rinktis kelis variantus):

- „1. Tarimo, intonacijos, atsiradusio akcento.
2. Žodyno (pvz., ima stigti lietuviškų žodžių darbo, mokslo kontekste ir pan.).
3. Gramatikos (pastebite, kad daro įtaką šalies, kurioje gyvenate, kalba, pvz., sakydami lietuvišką sakinį jį tiesiogiai verčiate iš šalies, kurioje gyvenate, kalbos).
4. Rašybos (abejojate dėl žodžių rašybos, skyrybos taisyklių ir pan.).
5. Kokių dar (nurodykite)“ (Ramonienė 2015: 214).

¹ Šio straipsnio autorė taip pat dalyvavo vykdant minimą projektą, todėl turi galimybę naudotis jo duomenimis.

² Cituojama iš projekto aprašo, pateikto internete adresu <http://www.lsk.flf.vu.lt/lt/katedra/apie-mus/projektai/emigrantu-kalba/>. Šio projekto tyrimų pagrindu 2015 m. paskelbta kolektyvinė monografija *Emigrantai: kalbai ir tapatybė* (moksl. red. M. Ramonienė).

³ Apklausoje dalyvavo respondentai, gyvenantys įvairiose Europos šalyse: Airijoje, JK, Vokietijoje, Ispanijoje, Šiaurės Europos šalyse, Vidurio ir Rytų Europos šalyse, kitose Vakarų ir Pietų Europos šalyse; be to, Šiaurės Amerikoje, Pietų Amerikoje, Okeanijoje ir Afrikoje.

⁴ Kiekybinė apklausa buvo vykdoma internetu, respondentai negalėjo pasirinkti atsakymo varianto *sunku pasakyti* arba *nežinau*, tačiau atkreiptinas dėmesys į tai, kad dar bandant klausimyną su tikslinės grupės respondentais buvo matyti, kad klausimas nekelią jokių atsakymo sunkumų, respondentai turėjo aiškią nuomonę apie savo kalbos kokybę. Tai patvirtina ir kokybinių interviu metu pateikti atsakymai į aptariamą klausimą. Respondentai nedvejodami išreiškia savo nuomonę apie savo lietuvių kalbą, kai lygina ją su Lietuvoje vartojama.

Vilkienė, L. 2017. Emigrantų K1 kitoniškumo suvokimas: sociolingvistinių veiksnių įtaka. *Taikomoji kalbotyra* 9: 109–133, www.taikomojikalbotyra.lt

Visa tai, kas buvo pateikta atsakymų pasirinktyse, yra vadinamojo kalbos nykimo reiškinio⁵ aspektai. Pasitelkusi jau minėto projekto *Emigrantų kalba* kiekybinius duomenis šio straipsnio autorė kėlė **tikslą** išanalizuoti pirmos kartos emigrantų (1491 respondentas), t. y. tų žmonių, kurie patys (ne su tėvais) išvyko iš Lietuvos po 1990 m., atsakymus į tikslinius kiekybinės apklausos klausimus ir pateikti įžvalgų, kurie veiksniai labiausiai veikia respondentų suvokimą, kad jų K1 yra ne tokia pati kaip Lietuvoje vartojama lietuvių kalba, taigi, spėtina, galbūt susijusi su nykimo reiškiniu. Duomenys apdoroti SPSS programa, 20 versija.

Kadangi analizuojami pirmos kartos emigrantų atsakymai, daroma prielaida, kad tiriamieji prieš išvykdami iš Lietuvos buvo pasiekę lytinę brandą (jie rinkosi atsakymą, kad išvyko iš Lietuvos patys, tėvai liko gimtojoje šalyje), taigi jau buvo įgiję stiprią gimtosios kalbos kompetenciją. Kitaip tariant, jie emigravo mokėdami lietuvių kalbą taip, kaip ir kiti gimtakalbiai, t. y. gebėjo vartoti K1 visose gimtakalbiams įprastose situacijose, savo kalbiniu elgesiu nesiskyrė nuo gimtakalbių, kiti gimtakalbiai buvo tikri, kad lietuvių kalbos išmokta ankstyvoje vaikystėje (Davies 1991; Valdés 1998; Lee 2005). Taigi, kaip jau buvo užsiminta, tokių respondentų suvokimas, kad jų K1 yra kitokia nei vartojama Lietuvoje, spėtina, gali reikšti tai, kas apibrėžiama kaip kalbos nykimo reiškinys. Atsakymas į klausimą, kurie veiksniai įtakingiausi suvokiant K1 kitoniškumą, gali tapti postūmiu ir ieškant atsakymo, kas lemia spartesnę ar ne tokį spartų gimtosios kalbos nykimą gyvenant svetur, žinoma, tokiu atveju veiksnių analizė turėtų būti derinama su emigrantų kalbinių atlikčių tyrimu. Atliekant kokybinius interviu taip pat buvo aišku, kad savo gimtosios kalbos kitoniškumą ir respondantai suvokia kaip K1 išteklių menkimą, t. y. kalbos nykimą. Dėl tokių priežasčių toliau straipsnyje trumpai aptariama, kas laikoma kalbos nykimo reiškiniu.

Pabaigoje paminėtina ir tai, kad emigrantų kalbos tyrimų Lietuvoje vis dar nėra gausu (plačiau tokių tyrimų apžvalgą žr. Ramonienė 2015: 10–11). Kaip teigia Agnė Blažienė (2015: 3), „išsamių, sistemingų, didelės imties tyrimų, kurie atskleistų lietuvių kalbos raidą nelietuviškoje aplinkoje, iki šiol nesama. Trūksta žinių apie tai, <...> kokie sociolingvistiniai veiksniai (individo lytis, amžius, kitos kalbos aplinkoje pragyventas laikas ir kt.) daro didžiausią poveikį lietuvių kalbos raidai ir kaitai dominuojančios kalbos aplinkoje ir kt.“. Taigi šis tyrimas būtų dar vienas žingsnis Lietuvos emigrantų kalbinio elgesio analizės srityje įžalgant (neanalizuojamos respondentų kalbinės atliktys), kurie sociolingvistiniai veiksniai įtakingiausi lietuvių kalbos raidai.

⁵ Apie kalbos nykimo reiškinį plačiau žr. 2 sk.

Vilkienė, L. 2017. Emigrantų K1 kitoniškumo suvokimas: sociolingvistinių veiksnių įtaka. *Taikomoji kalbotyra* 9: 109–133, www.taikomojikalbotyra.lt

2. Kalbos nykimo reiškinys

Kalbinės kompetencijos atžangos reiškiniui įvardyti angliškai rašomuose mokslo straipsniuose pasirenkamas *language attrition* terminas, kuris apibrėžiamas kaip vienos iš individo ar kalbinės bendruomenės mokamų kalbų pokytis (Schmid, de Bot 2006: 210), tos kalbos mokėjimo lygio menkimas. Lietuvių kalbotyroje dar nėra susiklosčiusi šio termino vertimo ir vartojimo tradicija, galima teigti, kad vis dar vyksta lietuviško termino paieškos. Pavyzdžiui, Blažienė (2015: 5) pateikia du termino variantus: *kalbos dilimas* ir *nykimas*. Dar vartojamas ir *kalbos praradimo* terminas. Šio straipsnio autorė abejoja, ar jau yra rasta geriausiai reiškinį įvardijanti sąvoka, o šiuo metu vengdama sinonimijos renkasi ne *dilimo*, ar *praradimo*, o *nykimo* terminą⁶.

Kaip teigia Kathleen Bardovi-Harlig ir Davidas Stringeris (2010: 2), Monika Schmid (2011: 3–4) ir kiti, kalbos nykimo reiškinys gali būti būdingas ištisoms kalbinėms bendruomenėms kaip kelių kalbų – kurių viena dominuojanti – sąveikos rezultatas, taip pat jis gali būti tipiškas ir individui, susidūrusiam su tam tikra patologija (pavyzdžiui, afazijos atvejai) arba atsidūrusiam tam tikrose visai nieko bendro su kalbos sutrikimais neturinčiose aplinkybėse, kurios veikia kalbinę kompetenciją (aptariamam atveju – tai emigracija). Ahlsén (2013: 1) praplečia minėtą sampratą teigdama, kad kalbos nykimas „gali būti apibrėžtas kaip asmens ar bendruomenės pirmosios, antrosios, trečiosios ar kurios kitos kalbos menkimas, silpimas ar praradimas“. Taigi aptariamasis reiškinys gali būti siejamas su bet kuria tam tikros kalbinės bendruomenės ar individo vartojama kalba, nebūtinai gimtąja. Ahlsén pabrėžia ir tai, kad aktyviai tyrinėjami abu aspektai – tiek kalbinės bendruomenės, tiek individo vartojamos kalbos ar kalbų nykimo reiškiniai. Šiame straipsnyje dėmesys sutelkiamas į individo mokamos kalbos nykimo reiškinį, tad pirmas aspektas toliau neplėtojamas. Taip pat pastebėtina, kad aprašomame tyrime aktualus tik gimtosios kalbos (K1) nykimas emigracijos sąlygomis, t. y. kai K1 ima sąveikauti su naujos gyvenamosios šalies kalba.

Kaip teigia Schmid (2012: 2), ilgai vyravo nuomonė, kad gimtoji kalba yra stabili, jos pamatai nepajudinami. Tačiau asmeniui emigravus ir ilgainiui vis labiau įsiliejant į gyvenamosios šalies visuomenę, integruojantis į ją, kasdieniame gyvenime pradeda dominuoti tos šalies kalba, kuri gali

⁶ Sprendimą rinktis terminą *nykimas* lėmė žodžių *nykti* ir *dilti* reikšmės, pateiktos LKŽ (www.lkz.lt). Trečioji tiesioginė veiksmažodžio *nykti* reikšmė – *silpti, menkėti*. Taip, spėtina, gali vykti ir su kalbine kompetencija. Veiksmažodis *dilti* irgi turi tokią reikšmę, bet ji yra perkeltinė, o reikšmės perkėlimas, metaforiškumas sukuria interpretacijos galimybę. Žinoma, perkeltinė reikšmė nėra kliūtis terminui įsitvirtinti, bet aptariamam atveju buvo šioks toks motyvas straipsnio autoriui renkantis vieną iš Blažienės pateiktų termino variantų, kaip minėta, siekiant vengti terminų sinonimijos. Nesirenkamas ir *kalbos praradimas*, kuris, straipsnio autorės nuomone, reiškiniui įvardyti yra per stiprus (plg. *prarasti* – *netekti, nustoti* (LKŽ)).

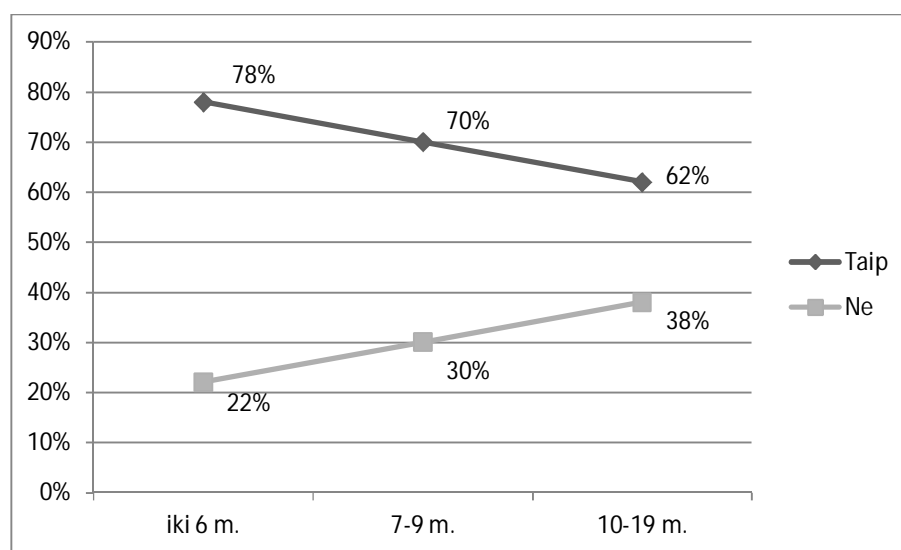
Vilkienė, L. 2017. Emigrantų K1 kitoniškumo suvokimas: sociolingvistinių veiksnių įtaka. *Taikomoji kalbotyra* 9: 109–133, www.taikomojikalbotyra.lt

imti daryti įtaką (bet nebūtinai) individo pirmajai kalbai (plačiau Vilkienė 2015b: 135, Vilkienė 2015c: 158). Pasak Algio Norvilo (2013: 15), svetur gyvenančių žmonių „lietuvių kalbai visados yra pavojus būti nustelbtai gyvenamo krašto kalbos, turinčios daug didesnę patirties persvarą“, t. y. dominuojančios šalyje kalbos, kuria ir emigrantas gali imti tenkinti didelę dalį savo komunikacinių poreikių. Nebe K1, o gyvenamosios šalies kalba dažnu atveju tampa pagrindine komunikacijos priemone, gimtąją kalbą pastumdama į vartojimo paribį ir galbūt net imdama daugiau ar mažiau veikti K1: žmogui gali kilti sunkumų prisimenant reikiamą žodį, rasti gramatikos ar leksikos klaidų, imti skambėti svetimosios kalbos akcentas (Schmid 2012: 1). Schmid ir Köpke (2007: 3) teigia, kad gyvenamosios šalies kalbos įtaka reiškiasi įvairiais lygmenimis: leksikos / semantikos, gramatikos, fonetikos / fonologijos, pragmatikos. Ir ta įtaka gali tapti prielaida K1 nykimui. Taip pat Köpke ir Schmid pabrėžia (2004: 1), kad individo pirmosios kalbos nykimo problematika tiriama jau keletą dešimtmečių, tačiau įvairių mokslininkų tyrimų rezultatai vis dėlto neleidžia užtikrintai pasakyta, dėl kokių priežasčių konkreto individo K1 gali akivaizdžiai pakisti. Beje, Schmid ir Keesas de Botas (2006: 210) pastebi, kad kartais tiriant kalbos nykimą dėmesys sutelkiamas vien į klaidas, tačiau neatsižvelgiama į tai, kokios vengimo strategijos yra taikomos. Kitaip tariant, analizuojant kalbos nykimo reiškinį turi būti tiriama ne vien tai, kokios klaidos daromos, bet ir tai, kas individų, potencialiai galinčių prarasti K1, vartojama, o kas – vengiama vartoti. Taip pat analizuotina ir tai, su kokiais sunkumais susiduriama vartojant K1, kas tuos sunkumus sukelia. Ieškant atsakymų į tokius klausimus atsižvelgiama ir į įvairius sociolingvistinius veiksnius (tikrinamos su jais susijusios hipotezės): individų amžių, lytį, išsilavinimą, nykstančios kalbos vartojimo dažnumą, gyvenimo emigracijos šalyje trukmę ir pan. (plačiau žr. Köpke, Schmid 2004; Schmid, de Bot 2006: 219). Taip pat manoma, kad ne vien atskiri veiksniai gali daryti įtaką K1 pokyčiams, bet ir apskritai tam tikros visuomenės nuostatos, pavyzdžiui, kalbų prestižo suvokimas, (etninės) tapatybės ar asimiliacijos pasirinkimas (Schmid, de Bot 2006: 219). Tiesa, aiškių, vienareikšmių atsakymų, tiriant minėtų socialinių veiksnių sąsajas su kalbos nykimo reiškiniumi, nėra pateikiama. Šiame straipsnyje analizuojama, kurie sociolingvistiniai veiksniai, spėtina, įtakingiausi emigrantų suvokimui, kad jų K1 yra kitokia nei Lietuvoje vartojama, o tai hipotetiškai siejama su kalbos nykimo reiškiniumi.

3. Veiksnių įtakos analizė

3.1. Gyvenimo emigracijoje trukmė ir K1 (ne)kitoniškumo suvokimas

Kaip teigia Schmid ir de Bot (2006: 220), mokslininkų sutariama, kad kalbos nykimo reiškinys pasireiškia jau per pirmąjį emigracijos dešimtmetį, tačiau taip pat pastebima, kad nebūtinai kiekvieno individo kalba turi imti menkti, ji gali išlikti tokia, kokia buvusi, jei individas palaikys ją, stengsis ją dažniau vartoti. Analizuojant projekto *Emigrantų kalba* kiekybinių apklausų medžiagą pirmiausia norėta patikrinti, ką rodo duomenys, kai sugretinama gyvenimo emigracijoje trukmė ir respondentų suvokimas, kad jų kalba (ne)kitokia nei Lietuvoje (žr. 1 pav.).

1 pav. Gyvenimo svetur trukmė ir K1 (ne)kitoniškumo suvokimas (taip – kalba tokia kaip Lietuvoje gyvenančių lietuvių; ne – kalba ne tokia kaip Lietuvoje gyvenančių lietuvių)

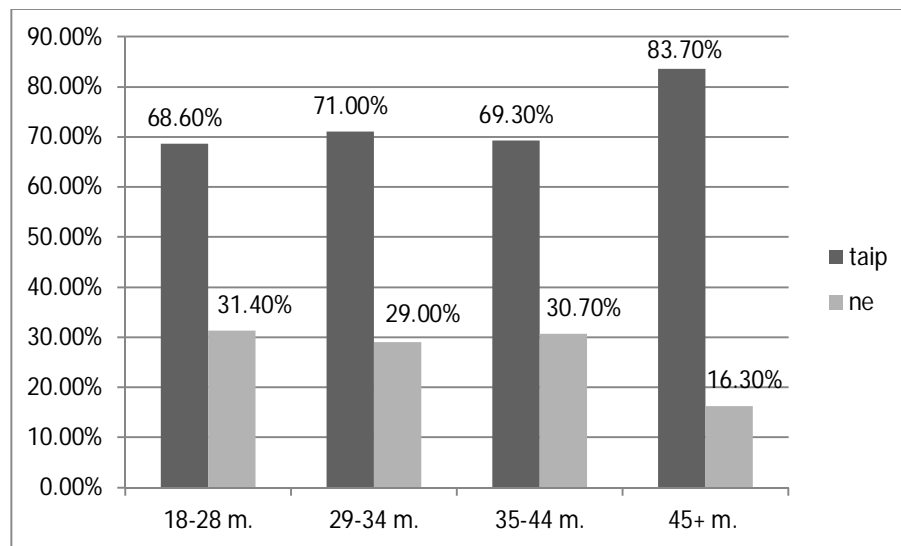
Kaip matyti iš 1 paveikslo, kuo ilgiau gyvenama svetimose šalyse, tuo didesnis procentas respondentų mano, kad jų K1 kitokia nei Lietuvoje (plg. Gudavičienė 2015: 57; Vilkienė 2015b: 145–148). Ir šie skirtumai yra statistiškai reikšmingi ($\chi^2 = 32.565$, $p = .000$). Taigi jei laikoma, kad respondentų suvokimas, jog jų kalba kitokia nei vartojama Lietuvoje, gali būti prilygintas K1 nykimo reiškinio įžvalgai, teigtina, kad gyvenimo svetur trukmei ilgėjant, kalbos nykimo procesas pasireiškia aktyviau. Žinoma, tokia yra savivoka, o pati raidos kryptis turi būti tikrinama pačios emigrantų vartojamos lietuvių kalbos tyrimais. Kita vertus, kaip teigia Opitz (2011: 56), Köpcke, Schmid (2004) ir kiti, po 3–7 metų gyvenimo svetur įvyksta tokia kaita: iki tol individo kalbiniame repertuare dominavusi K1 susikeičia vietomis su K2 – gyvenamosios šalies kalba. Tamošiūnaitės (2008, 2013) tyrimai rodo, kad lietuvių emigrantų atveju tai įvyksta 8–12 gyvenimo JAV metais (plačiau apie perėjimą prie kitos kalbos žr. Jakaitė-Bulbukienė 2015a: 71–75; 2015b: 50–57). Bet

Vilkienė, L. 2017. Emigrantų K1 kitoniškumo suvokimas: sociolingvistinių veiksnių įtaka. *Taikomoji kalbotyra* 9: 109–133, www.taikomojikalbotyra.lt

kuriuo atveju pasakytina, kad toks K1 ir gyvenamosios šalies kalbos susikeitimas dominavimo pozicijomis anksčiau ar vėliau įvyksta, bet tai laikoma natūraliu dvikalbystės reiškiniu, o ne K1 nykimu, tačiau pastebima ir tai, kad tokia kalbų dominavimo pozicijų sankaita vis dėlto gali tapti akstinu K1 pokyčiams, atžangai (plg. Köpke, Schmid 2004: 12; Opitz 2011: 56). Taigi ir aptarti projekto rezultatai rodo, kad K1 pasikeitimą suvokia didesnė dalis ilgiau svetur gyvenančių tiriamųjų.

3.2. Amžius ir K1 (ne)kitoniškumo suvokimas

Kad emigravus K1 išvengtų nykimo ar jis būtų menkesnis, svarbus individo amžius, kada susiformavo tvirti K1 pamatai ir kada buvo išmokta antroji kalba (Köpke, Schmid 2004: 10). Manoma, kad šiuo požiūriu labai svarbus lytinės brandos momentas: jei individas emigruoja jau po lytinės brandos, kai jo K1 yra jau visiškai susiformavusi, o K2 išmoksta jau palyginti suaugęs, kaip teigia Ahlsén (2013: 2), jo K1, bent jau šios kalbos gramatinė sistema, išlieka gana stabili ilgą laiką. Cornelia Opitz papildoma (2011: 51) šią mintį teigdama, kad iš esmės suaugusiųjų K1 yra sunkiau pažeidžiama ir gerokai lėčiau paveikiama nei vaikų gimtoji kalba. Šiame straipsnyje aprašomo tyrimo respondentai – suaugę žmonės, tad buvo galima daryti prielaidą, kad didelių skirtumų tarp amžiaus grupių galbūt nebus, nedidelis procentas jaus savo K1 pokyčius. Taigi buvo patikrinta, kaip į klausimą apie savo K1 (ne)kitoniškumą atsako įvairių amžiaus grupių respondentai (žr. 2 pav.).

2 pav. Respondentų amžius ir K1 (ne)kitoniškumo suvokimas (taip – kalba tokia kaip Lietuvoje gyvenančių lietuvių; ne – kalba ne tokia kaip Lietuvoje gyvenančių lietuvių)

Vilkienė, L. 2017. Emigrantų K1 kitoniškumo suvokimas: sociolingvistinių veiksnių įtaka. *Taikomoji kalbotyra* 9: 109–133, www.taikomojikalbotyra.lt

Projekto duomenys rodo, kad yra ryšys tarp amžiaus veiksnio ir K1 (ne)kitoniškumo suvokimo (rezultatai statistiškai reikšmingi ($\chi^2 = 17.650$, $p = .001$), tačiau galima daryti prielaidą, kad išsiskiria būtent 45+ amžiaus grupė. Iš 2 paveikslų matyti, kad didžiausias procentas manančių, jog jų K1 yra tokia pati, kokia ir vartojama Lietuvoje, yra vyriausiųjų grupėje (83,7 proc.). Palyginimui paminėtinas Loretos Vaicekauskienės ir Vaidos Švežaitės tyrimas (2009), kurio metu buvo analizuojama, kaip savo lietuvių kalbos kompetenciją (rašymo ir kalbėjimo gebėjimus) vertina žemesnio išsilavinimo žmonės. Šio tyrimo rezultatai atskleidė, kad „[s]avęs vertinimai <...> praktiškai nepriklausė <...> nuo respondentų amžiaus: ir kalbėjimo, ir rašymo gebėjimus visos amžiaus grupės daugiausia vertino gerai ir puikiai. Pastebėtina tik, kad kiek mažiau pasitikėjimo rodė vyriausi respondentai“ (plačiau žr. Vaicekauskienė, Švežaitė 2009: 244). Kaip jau buvo rašyta, analizuojant emigrantų atsakymus į klausimą apie jų K1 (ne)kitoniškumą⁷, aiškėja, kad būtent vyriausios grupės didžiausia dalis mano, kad jų kalba išlieka tokia, kokia ir vartojama Lietuvoje. Galima spėti, kad šie duomenys nesutampa su Vaicekauskienės ir Švežaitės gautaisiais, nes minėtų tyrėjų tikslinė grupė buvo žemesnio išsilavinimo, o šiame straipsnyje aptariamų vyriausio amžiaus respondentų išsimokslinimas buvo labai įvairus, pavyzdžiui, iš 334 tikslinės grupės asmenų 71 proc. turėjo aukštąjį išsilavinimą. Kita vertus, Vaicekauskienės ir Švežaitės tyrime į vyriausiųjų grupę pateko žmonės, kurių amžiau vyresnis nei 55 metai, o šiame straipsnyje analizuojamame tyrime vyriausioji grupė buvo nuo 45 metų. Taigi 10 metų skirtumas irgi galėjo padaryti įtaką.

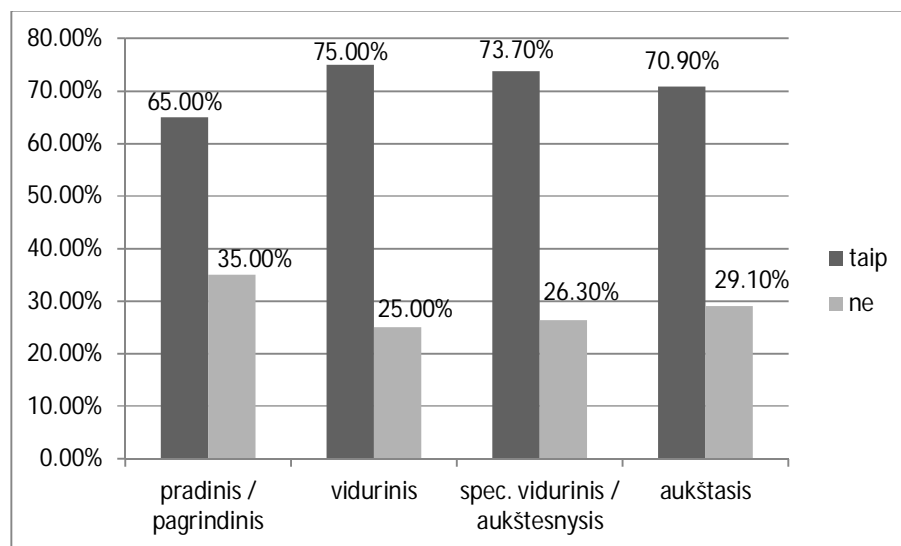
3.3. Kalba ir išsilavinimas

Dar vienas veiksnys – individo išsilavinimas – mokslininkų vertinamas gana prieštarinčiai. Vieni tyrėjai mano, kad išsilavinimas yra labai svarbus išlaikant kalbą. Teigiama, kad kuo žmogus labiau išsilavinęs, tuo daugiau gali susikurti galimybių vartoti K1. Pavyzdžiui, išsilavinęs asmuo paprastai dirba geriau apmokamą darbą, tad gali dažniau grįžti į K1 šalį, taigi ir šiuo požiūriu susiklosto geresnės sąlygos išlaikyti kalbą (Köpke, Schmid 2004: 21, Opitz 2011: 62). Tačiau yra ir manančių, kad išsilavinimas neturi didelės įtakos K1 nykimui ar išlaikymui. Vis dėlto Köpke, Schmid (2004: 7) ir de Bot (Schmid, de Bot 2006: 220) teigia, jog išsilavinimo veiksniai turi būti skirta dėmesio tiriant kalbos nykimo reiškinius, nes, spėjama, jis gali būti labai svarbus.

⁷ Vaicekauskienės ir Švežaitės tyrime (2009) respondentų buvo klausiama apie jų lietuvių kalbos kompetenciją, o straipsnyje aptariame projekte apie tai, ar respondentai jaučia, kad jų vartojama kalba yra kitokia nei Lietuvoje. Daryta prielaida, kad kitoniškumo suvokimas – tai kalbos nykimo reiškinių, kalbinės kompetencijos atžangos, įžvalga. Todėl šių projektų duomenys buvo palyginti.

Vilkienė, L. 2017. Emigrantų K1 kitoniškumo suvokimas: sociolingvistinių veiksnių įtaka. *Taikomoji kalbotyra* 9: 109–133, www.taikomojikalbotyra.lt

Analizuojant aptariamo projekto duomenis, siekta išsiaiškinti tai, kaip skirtingo išsilavinimo tikslinės grupės respondentai suvokia savo K1 (ne)kitoniškumą, kai lygina ją su Lietuvoje vartojama. Sugretinus respondentų atsakymus į klausimą, ar jų vartojama lietuvių kalba yra tokia pati kaip Lietuvoje gyvenančių lietuvių, su atsakymais į klausimą apie išsilavinimą, gauti tokie rezultatai (žr. 3 pav.):

3 pav. Respondentų išsilavinimas ir K1 (ne)kitoniškumo suvokimas (taip – kalba tokia kaip Lietuvoje gyvenančių lietuvių; ne – kalba ne tokia kaip Lietuvoje gyvenančių lietuvių)

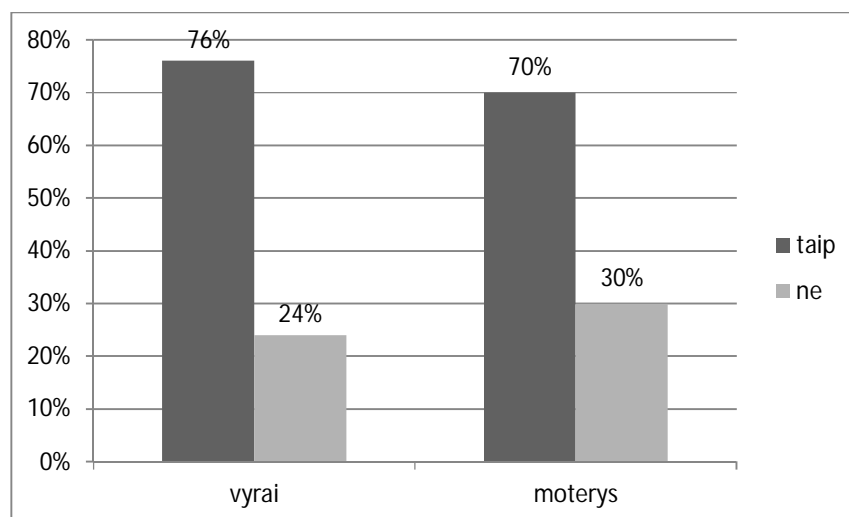
Kaip matyti iš 3 paveikslo, didžiausias respondentų, suvokiančių savo lietuvių kalbos kitoniškumą, procentas (35 proc.) yra mažiausio išsilavinimo grupėje. Labiausiai savo vartojamos lietuvių kalbos skirtingumo nuo Lietuvoje vartojamos nejaučia vidurinį (75 proc.) ir specialiųjų vidurinį ar aukštesnįjį išsilavinimą (73,7 proc.) įgiję asmenys. Tačiau nors tiriamųjų grupėje ir pastebimi nedideli skirtumai tarp skirtingo išsilavinimo žmonių, šie skirtumai nėra statistiškai reikšmingi ($\chi^2 = 2.544$, $p = .864$). Vis dėlto tokie rezultatai iš dalies patvirtina Vaicekauskienės ir Švežaitės (2009) tyrimo išvadas, kad vidurinio ir specialiojo išsilavinimo didžiųjų Lietuvos miestų gyventojai lietuviai yra „linkę pasitikėti savo kalbiniais gebėjimais“ (Vaicekauskienė, Švežaitė 2009: 249). Pastebėtina, kad nors ir nežymiai, bet vis dėlto šiek tiek didesnis procentas – 29,1 proc. (plg.: vidurinio išsilavinimo atveju – 25 proc., o specialiojo vidurinio / aukštesniojo išsilavinimo – 26,3 proc.) – aukštąjį išsilavinimą turinčių asmenų yra linkęs įžvelgti savo vartojamos lietuvių kalbos kitoniškumą. Šio straipsnio autorė daro prielaidą, kad aukštąjį išsilavinimą turintys respondentai gali savo vartojamai kalbai kelti didesnius kokybės reikalavimus, tad ir menkus nesklandumus, riktus gali imti vertinti kaip kalbos pokyčius, o tai galbūt rečiau daro, pavyzdžiui, vidurinio ar aukštesniojo išsilavinimo asmenys. Neatmestina ir mintis, kad tokia aukštąjį

Vilkienė, L. 2017. Emigrantų K1 kitoniškumo suvokimas: sociolingvistinių veiksnių įtaka. *Taikomoji kalbotyra* 9: 109–133, www.taikomojikalbotyra.lt

išsilavinimą turinčios grupės savimonė rodo ir tam tikrą kalbinį nepasitikėjimą, nes, kaip teigia Vaicekauskienė ir Švežaitė (2009: 237), „Lietuvos visuomenėje kalbos grynumo ir taisyklingumo ideologija yra gerai žinoma ir kalbos vartotojai ją taiko savo kalbai vertinti“. Tokia ideologija, spėtina, gali vadovautis ir emigravę aukštąjį išsilavinimą turintys žmonės. Tačiau gali būti ir kitaip: šios grupės emigrantai gali būti sėkmingiau integravęsi į priėmusios šalies visuomenę, o tada, kaip mano Norvilas (2013: 87), „krašto kalbos įsisavinimas dar paspartėja, kai pradedama siekti aukštesnio socialinio statuso. Tada sąmoningai stengiamasi naują kalbą kuo tobuliau išmokti, o gimtoji kalba apleidžiama“. Taigi atliekant K1 nykimo tyrimus, analizuojant respondentų kalbines atliktis, gali būti tikrinama, ar sėkmingai integravęsi emigracijos šalyje aukštąjį išsilavinimą turintys žmonės ilgiau išlaiko K1 nepakitusią nei kiti asmenys, ar atvirkščiai.

3.4. Lyties ir užimtumo aspektai

Lytis – kitas kalbos nykimo požiūriu tikrinamas veiksnys. Schmid ir de Bot (2006: 221) mano, kad šis veiksnys nelaikytinas savarankišku, sietinas, pavyzdžiui, ir su užimtumu. Lyties veiksnys patikrintas ir analizuojant pirmos kartos emigrantų atsakymus į klausimą, ar respondentai mano esant skirtumą tarp jų ir Lietuvoje vartojamos lietuvių kalbos. Duomenys apibendrinti 4 paveiksle.

4 pav. Lyties aspektas ir K1 (ne)kitoniškumo suvokimas (taip – kalba tokia kaip Lietuvoje gyvenančių lietuvių; ne – kalba ne tokia kaip Lietuvoje gyvenančių lietuvių)

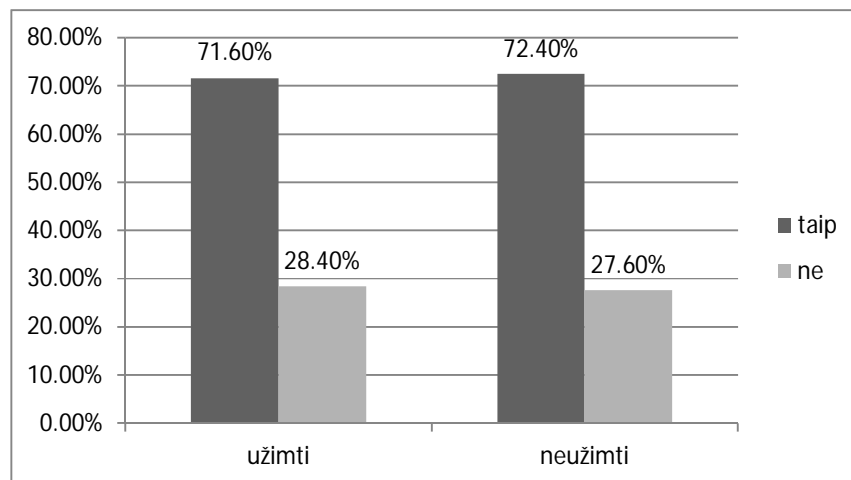
Kaip matyti iš 4 paveikslo, vyrų ir moterų grupės duomenys nelabai skiriasi – 6 procentais, tačiau chi kvadrato analizė rodo, kad emigrantų požiūris į K1 (ne)kitoniškumą, kai lyginama su Lietuvoje vartojama kalba, statistiškai reikšmingai susijęs su lytimi ($\chi^2 = 4.953$, $p = .026$). Vis dėlto atkreiptinas dėmesys į tai, kad paveiksle pateikti duomenys sudaro prielaidas kitokiai įžvalgai, nei

Vilkienė, L. 2017. Emigrantų K1 kitoniškumo suvokimas: sociolingvistinių veiksnių įtaka. *Taikomoji kalbotyra* 9: 109–133, www.taikomojikalbotyra.lt

minima kai kurių kalbos nykimo tyrėjų, teigiančių, kad moterų vartojama K1 emigracijoje patiria mažiau pokyčių. Projekto *Emigrantų kalba* respondentų atsakymai rodo, kad moterys šiek tiek dažniau (30 proc., o vyrų – 24 proc.) teigė pastebinčios savo vartojamos lietuvių kalbos kitoniškumą. Pastebėta tendencija galbūt pagrindžia mintį, kad „moterys <...> yra labiau linkusios deklaruoti oficialias, „ideologiškai teisingas“ nuostatas.<...> Mokykloje diegto standarto vyrai paiso mažiau“ (Vaicekauskienė, Švežaitė 2009: 236). Kitaip tariant, moterys galbūt yra kritiškesnės vartojamos kalbos atžvilgiu, jos greičiau pastebi savo K1 pokyčius, nes, kaip teigia, pavyzdžiui, Ramonienė (2006: 139), jos „dažniausiai ypač palankiai vertina bendrinę kalbą kaip aukštesnio statuso kalbos atmainą, orientuojasi į ją pačios, dažniau nei vyrai vartoja standartiškesnius variantus“, o emigravusios turbūt jaučia atotrūkį nuo standartinės kalbos. Priešingai, vyrai galbūt linkę mažiau dėmesio skirti savo vartojamos kalbos kokybei, taisyklingumui ir pan. Tačiau pabrėžtina, kad šiame straipsnyje aprašomas tyrimas neleidžia daryti prielaidos, kad vyrų atveju kalbos nykimo reiškinyt retesnis ar pan., nes primintina, kad paveiksle pateikti rezultatai atspindi respondentų savivoką, o ne patį kalbos nykimo reiškinių.

Kita vertus, kaip jau buvo užsiminta, svarbesnis gali būti ne lyties, o užimtumo veiksnys, t. y. ar asmuo dirba, studijuoja ir pan., ar yra, pavyzdžiui, namų šeimininkas, bedarbis. Jei žmogaus gyvenimas ribojasi namais, bendravimu su savo šeima, tikėtina, kad jo K1 ilgiau nepatirs pokyčių, nes gyvenamosios kalbos įtaka K1 bus labai ribota arba jos iš viso nebus. Bet neatmestina ir mintis, kad kalbos vartojimo ribojimas vien namų aplinka taip pat gali vesti į kalbos išteklių menkimą: bent jau žodyno aprėptis gali imti siaurėti. Išanalizavus projekto *Emigrantų kalba* respondentų duomenis apie užimtumą, paaiškėjo, kad 78,3 proc. jų dirba, o 21,7 proc. yra namų šeimininkai ar šeimininkės, bedarbiai, pensininkai, neįgalieji, kitaip tariant, nesusaistyti jokiais oficialiais darbo santykiais. Taigi būtų galima manyti, kad didesnis pastarosios grupės respondentų procentas teigs, kad jų kalba nepakitusi. Tačiau kaip rodo 5 paveiksle pateikti duomenys, tiek užimtų, tiek neužimtų asmenų grupėse labai panašus procentas mano ir vienaip, ir kitaip.

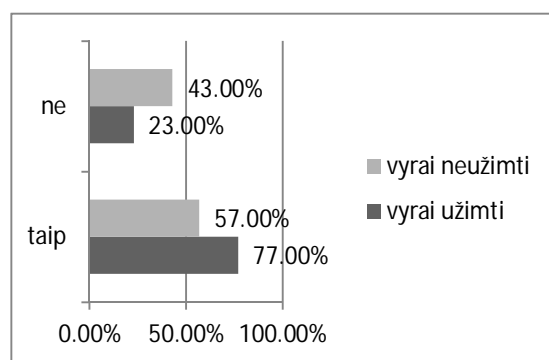
Vilkienė, L. 2017. Emigrantų K1 kitoniškumo suvokimas: sociolingvistinių veiksnių įtaka. *Taikomoji kalbotyra* 9: 109–133, www.taikomojikalbotyra.lt

5 pav. Užimtumas ir K1 (ne)kitoniškumo suvokimas (taip – kalba tokia kaip Lietuvoje gyvenančių lietuvių; ne – kalba ne tokia kaip Lietuvoje gyvenančių lietuvių)

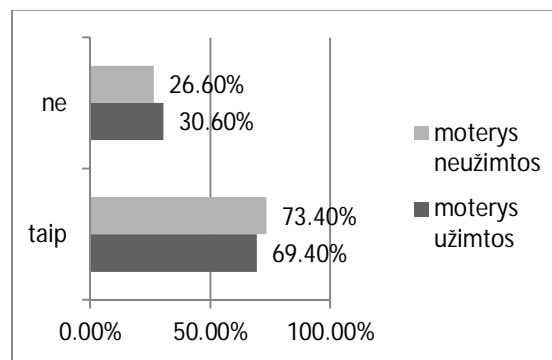
Chi kvadrato analizė atskleidė, kad šie skirtumai tarp užimtų ir neužimtų žmonių kalbos kitoniškumo suvokimo yra statistiškai nereikšmingi ($\chi^2 = 0.070$, $p = .792$). Taigi aptariamo projekto rezultatai nerodo, kad užimtumas darytų akivaizdų poveikį kalbos (ne)kitoniškumo suvokimui, tad darytina prielaida, kad gali mažiau veikti ir kalbos nykimo reiškinį.

Patikrinta ir tai, kaip lyties ir užimtumo veiksniai drauge daro įtaką atsakymų pasirinktims. Kaip matyti iš 6 ir 7 paveikslų, mažesnis procentas užimtų moterų (69,4 proc.) nei vyrų (77 proc.) mano, kad jų K1 yra tokia kaip vartojama Lietuvoje. Tačiau neužimtųjų grupėje didesnis procentas moterų (73,4 proc.) nei vyrų (57 proc.) teigia, kad jų kalba yra nepakitusi.

6 pav. Užimtų vyrų požiūris

(taip – kalba tokia kaip Lietuvoje gyvenančių lietuvių; ne – kalba ne tokia kaip Lietuvoje gyvenančių lietuvių)

7 pav. Užimtų moterų požiūris

Chi kvadrato analizė rodo, kad užimtųjų grupėje skirtumas tarp vyrų ir moterų požiūrio yra statistiškai reikšmingas ($\chi^2 = 7.117$, $p = .008$), skirtingai nei neužimtųjų ($\chi^2 = 1.739$, $p = .187$).

Vilkienė, L. 2017. Emigrantų K1 kitoniškumo suvokimas: sociolingvistinių veiksnių įtaka. *Taikomoji kalbotyra* 9: 109–133, www.taikomojikalbotyra.lt

Primintina, kad mokslininkų daromos prielaidos (plg. Schmid, de Bot 2006), kad K1 patiria mažiau pokyčių tų asmenų, kurių veikla ribojasi namais, o lyties požiūriu – moterų. Išeitų, kad moterys, kurios yra namų šeimininkės ar pan., turėtų geriau išlaikyti K1 nepakitusią. Tokią hipotezę patvirtina ir 7 paveiksle pateikti duomenys: 73,4 proc. nedirbančių moterų mano, kad jų kalba tokia pati, kokia ir vartojama Lietuvoje, o tai yra 16,4 proc. daugiau nei taip pat manančių nedirbančių vyrų. Tačiau dirbančiųjų grupėje labiau savo K1 išlaikymu pasitiki vyrai (77 proc., plg. moterų – 69,4 proc.). Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad didesnė neužimtų vyrų dalis (43 proc.) manė, kad jų kalba kitokia nei Lietuvoje vartojama (plg. analogiškoje moterų grupėje – 26,6 proc.). Kitaip tariant, lyties ir užimtumo sąveikos atveju vyrų ir moterų savivoka K1 požiūriu tokia:

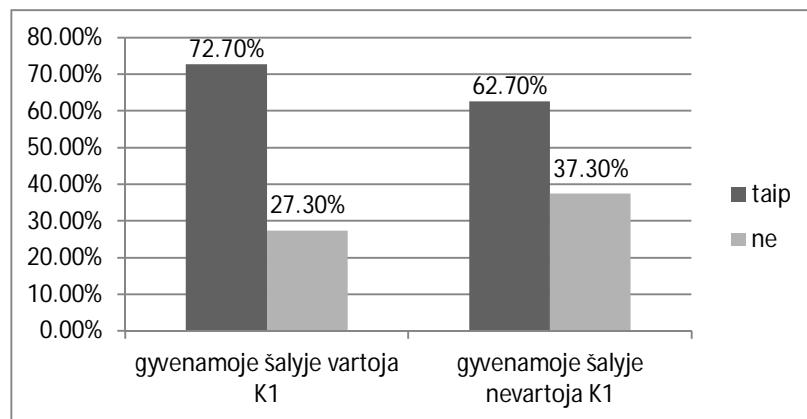
- daugiau dirbančių vyrų, bet nedirbančių moterų mano, kad jų K1 tokia, kokia ir Lietuvoje vartojama;
- savo kalbos kitoniškumą jaučia didesnė dalis neužimtų vyrų ir dirbančių moterų.

Ižvelgta tendencija turėtų būti tikrinama, į ją galėtų būti atsižvelgta analizuojant respondentų atliktis, t. y. ieškant atsakymų į klausimus, susijusius su kalbos nykimu.

3.5. Sąlytis su K1

Kaip teigia Köpcke ir Schmid (2004: 9), mokslininkų keliami ir hipotezė, kad gimtosios kalbos (ne)išlaikymą labiau lemia ne gyvenimo svetur trukmė, o sąlytis su K1 arba jo menkumas, o gal ir visiškai tokio kontakto nebuvimas. Kad kalba gyvuotų, svarbu ir vartojimo situacijų įvairovė, ir adresatų skirtingumas (plačiau žr. Opitz 2011: 58). Analizuojant projekto *Emigrantų kalba* pirmosios emigrantų kartos atsakymus, pirmiausia pažiūrėta, ar respondentai iš viso vartoja lietuvių kalbą gyvenamoje šalyje. Duomenų analizė atskleidė, kad lietuviškai emigracijoje komunikuoja 90 proc. tikslinės grupės respondentų, o 10 proc. teigia gimtosios kalbos nebevartojantys. Sukryžminus šiuos duomenis su atsakymais į klausimą, ar respondentai jaučia, kad jų lietuvių kalba yra tokia pati kaip Lietuvoje, gauti tokie rezultatai (žr. 8 pav.):

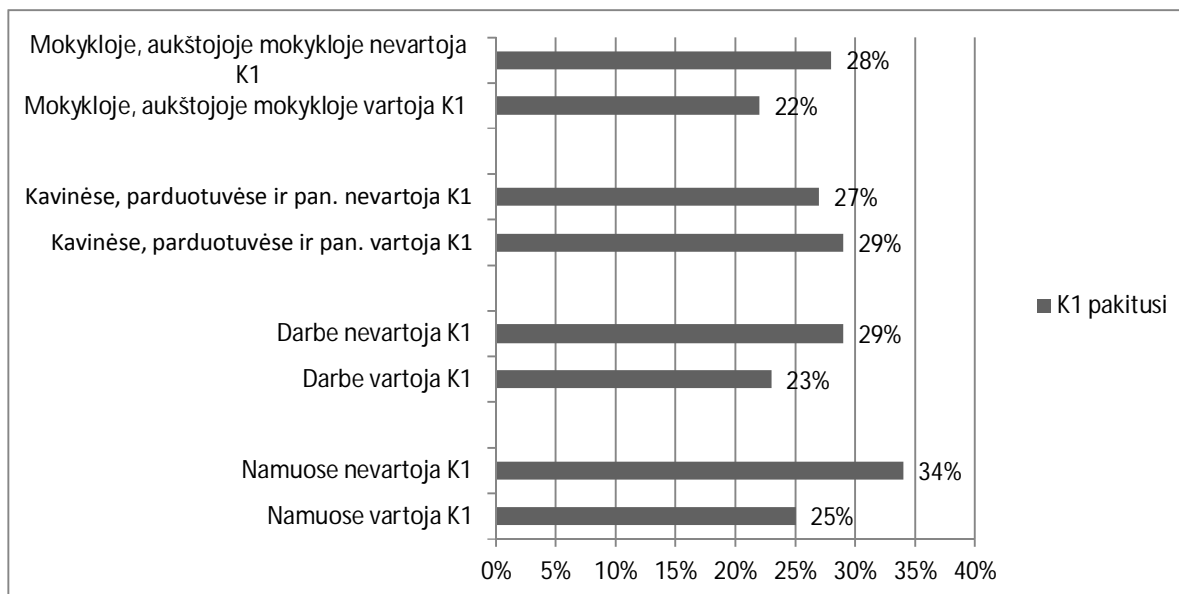
Vilkienė, L. 2017. Emigrantų K1 kitoniškumo suvokimas: sociolingvistinių veiksnių įtaka. *Taikomoji kalbotyra* 9: 109–133, www.taikomojikalbotyra.lt

8 pav. *Lietuvių kalbos (ne)vartojimas gyvenamoje šalyje ir K1 (ne)kitoniškumo suvokimas (taip – kalba tokia kaip Lietuvoje gyvenančių lietuvių; ne – kalba ne tokia kaip Lietuvoje gyvenančių lietuvių)*

Iš 8 paveikslo matyti, kad lietuvių kalbą gyvenamoje šalyje vartojančiųjų grupėje didesnis procentas (72,7 proc., plg. nevartojančiųjų 62,7 proc.) manančių, kad jų K1 tokia kaip ir Lietuvoje gyvenančių lietuvių. Tačiau vis dėlto beveik trečdalis emigracijos šalyje vartojančių lietuvių kalbą teigia, kad jų kalba skiriasi nuo Lietuvoje vartojamos. Chi kvadrato analizė rodo, kad požiūris į K1 aptariamam aspektu statistiškai reikšmingai susijęs su tuo, ar respondentai gyvenamoje šalyje vartoja lietuvių kalbą ($\chi^2 = 6.702$, $p = .010$). Vadinasi, svetur gyvenantys ir vartojantys K1 iš esmės labiau pasitiki savo lietuvių kalbos komunikacine kompetencija nei tie, kurie gimtosios kalbos svetur nevertoja, o didesnė dalis nevartojančių grupės (37,3 proc.), galima spėti, patiria vienokio ar kitokio masto K1 nykimą. Tačiau pabrėžtina, kad čia tikrinta tik respondentų nuomonė, suvokimas apie K1 (ne)kitoniškumą Lietuvoje vartojamos kalbos atžvilgiu, o ne realus kalbos nykimo reiškinys.

Taip pat buvo siekta patikrinti, koks santykis kiekvienos respondentų grupės – teigusių, kad vartoja K1 ir kad jos nevertoja – atsakymų į tokius du klausimus: kuriose situacijose vartoja lietuvių kalbą ir ar jie mano, kad jų K1 yra kitoniška nei Lietuvoje. Duomenys apibendrinti 9 paveiksle:

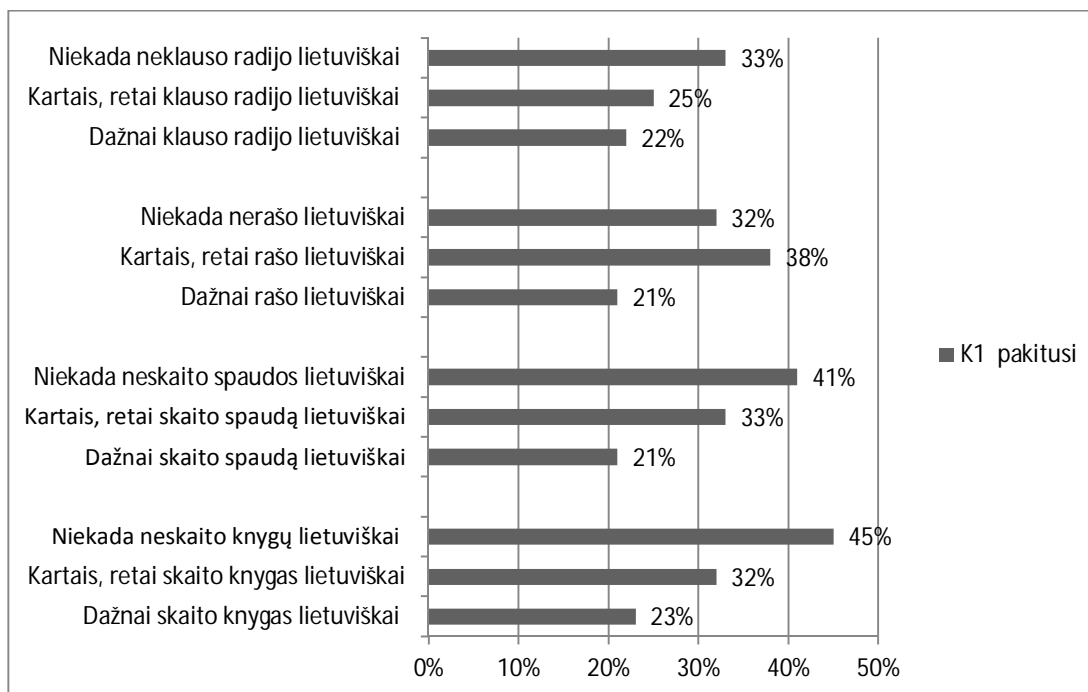
9 pav. *Lietuvių kalbos (ne)vartojimo situacijos ir K1 kitoniškumo suvokimas*

Atskirai skaičiuoti procentai kiekvienoje – K1 vartojančių ir nevartojančių – grupėje, pasirinktos keturios skirtingos kalbos vartojimo sritys: namai, darbas, viešasis gyvenimas (kavinės, parduotuvės, kirpyklos ir pan.), mokymasis. Iš 9 paveikslą matyti, kad bendras polinkis yra toks: didesnis procentas K1 nevartojančių grupėje pastebi, kad jų kalba yra kitokia nei vartojama Lietuvoje (keliais procentais persveria tik tie, kurie vartoja K1 kavinėse, parduotuvėse ir pan., bet šie duomenys nėra statistiškai reikšmingi). Chi kvadrato analizės rezultatai tokie: namų domenas – $\chi^2 = 8.443$, $p = .004$; darbo kontekstas – $\chi^2 = 3.734$, $p = .053$; kavinės, parduotuvės ir pan. – $\chi^2 = .161$, $p = .689$; (aukštoji) mokykla: $\chi^2 = .875$, $p = .349$. Taigi matyti, kad statistiškai reikšmingi namų domeno duomenys. Ir iš 9 paveikslą akivaizdu, kad didžiausias procentas savo K1 kitoniškumą suvokiančių yra tų, kurie namuose nevartoja gimtosios kalbos. Taigi iš esmės galima daryti prielaidą, kad sąlyčio su K1 nebuvimas turi įtakos šios kalbos nykimui, o ypač svarbus kalbos išlikimui yra namų domenas.

Taip pat buvo nuspręsta patikrinti, ar galima išvelgti sąsają tarp skirtingų kalbinės veiklos rūšių aktyvumo⁸ ir K1 pokyčio suvokimo. Buvo pasirinktos trys kalbinės veiklos rūšys – skaitymas, klausymas ir rašymas. Kaip literatūroje rašyta anksčiau (žr. Vilkienė 2015b: 152), tiriant diasporą

⁸ Kaip teigia Gudavičienė (2015: 50), diasporos vartosenoje „dominuoja šalių, kuriose emigrantai gyvena, kalbos: dažniausiai naršo internete ir klauso radijo, žiūri televiziją, rašo, skaito knygas, spaudą ir žurnalus vietos kalba. Lietuvių kalba vartojama daug rečiau: ypač retai klausomasi radijo bei žiūrima televizija, nors šiais laikais ir radijo klausyti, ir televiziją galima žiūrėti internetu. Dažniausiai naršoma internete, o rašoma dažniau nei skaitoma lietuvių kalba.“

„[a]kivaizdus ir tam tikros kalbinės veiklos rūšies gebėjimų poreikio skirtumas, kai gretinama su Lietuvoje gyvenančių asmenų reikmėmis: nesant poreikio pirmiausiai menkai plėtojami (arba visai neišnaudojami) pirmiausia rašymo, skaitymo lietuvių kalba gebėjimai, o ilgiausiai išlaikomi supratimo iš klausos įgūdžiai“. Tad ir daryta prielaida, kad didesnė dalis asmenų, kurie retai rašo lietuviškai arba visai to nedaro, manys, kad jų lietuvių kalba pakitusi, o tų, kurie retai klauso, pavyzdžiui, lietuviško radijo, didesnis procentas teigs, kad jų kalba nepakitusi.

10 pav. Kalbinės veiklos rūšys ir K1 kitoniškumo suvokimas

Chi kvadrato analizės rezultatai tokie: klausymo veikla: $\chi^2 = 16.438$, $p = .000$; rašymo veikla: $\chi^2 = 46.944$, $p = .000$; spaudos skaitymo veikla: $\chi^2 = 34.159$, $p = .000$; knygų skaitymo veikla: $\chi^2 = 25.831$, $p = .000$. Taigi akivaizdu, kad visi duomenys yra statistiškai reikšmingi.

Iš 10 paveiksle apibendrintų rezultatų matyti, kad anksčiau minėta prielaida pasitvirtino: mažiausia dalis (25 proc.) kartais ir retai klausančių lietuviškų radijo laidų mano, mano, kad jų K1 pakitusi, o didžiausia dalis (38 proc.) tų, kurie tik kartais arba retai rašo lietuviškai, teigia, kad jų K1 yra kitokia nei Lietuvoje vartojama. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad ir neklausančių lietuviško radijo ir manančių, kad jų gimtoji kalba pakitusi yra mažesnė dalis (33 proc.), kai lyginama su skaitymo veiklos neplėtojančiomis grupėmis (plg. 41 proc. ir 45 proc.). Tačiau iš 10 paveikslo matyti ir tai, kad vis dėlto niekada lietuviškai nerašančių grupėje yra mažiausia dalis (32 proc.) tokių, kurie

Vilkienė, L. 2017. Emigrantų K1 kitoniškumo suvokimas: sociolingvistinių veiksnių įtaka. *Taikomoji kalbotyra* 9: 109–133, www.taikomojikalbotyra.lt

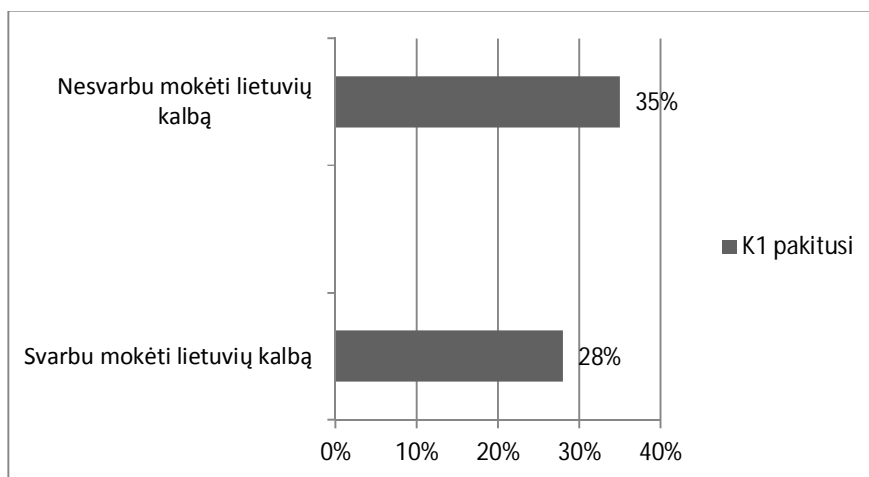
mano, kad jų K1 kitoniška nei Lietuvoje, kai lyginama su kitomis grupėmis, kurios niekada neskaito, neklauso radijo. Kyla klausimas, kodėl taip yra? Ankstesni tyrimai (Vilkienė 2015b: 142) rodo, kad „labiausiai ima silpti su rašytine kalbos atmaina susiję rašymo ir skaitymo gebėjimai“. Kaip matyti iš 10 paveikslo, skaitymo veiklos požiūriu akivaizdu: kuo rečiau su ta veikla susiduriama, tuo didesnis procentas respondentų mano, kad jų K1 kitoniška. Tačiau rašymo atveju mažesnė dalis niekada nerašančių jaučia savo kalbos kitoniškumą, nei retai rašančių. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad rašymas yra produkcinė kalbinės veiklos rūšis, o skaitymas ir klausymas – recepcinė veikla. Taigi, spėtina, kad asmeniui, kuris aktyviai neprodukuoja (aptariamu atveju – nerašo) tekstų, galbūt nėra taip akivaizdu, kad jam stinga K1 išteklių, jis tiesiog nesusiduria su tokia situacija. Kita vertus, į niekada nerašančių grupę pateko tik 8 respondentai, t. y. labai mažai, tad įžvalgą tiesiog būtina tikrinti atliekant tyrimą su didesne tiksline grupe. Iš 10 paveikslo pastebėtina ir tai, kad kiek daugiau nei penktadalis respondentų, kad ir aktyviai plėtojančių visas aptariamą kalbinės veiklos rūšis, vis dėlto pastebi savo K1 kitoniškumą.

3.6. Nuostatos, savivoka ir K1 (ne)kitoniškumas

Kaip teigia Köpke ir Schmid (2004: 9), Opitz (2011: 65), Ahlsén (2013: 3), galima daryti prielaidą, kad kalbos nykimo reiškinys aiškiai susijęs ir su nuostatomis tos kalbos atžvilgiu: kuo palankesnės nuostatos, tuo daugiau galimybių kalbai išlikti (plg. Jakaitė-Bulbukienė 2015a: 111–112; 2015b: 194–198). Taigi buvo nuspręsta patikrinti, ar palankesnės nuostatos K1 požiūriu bus susijusios su respondentų nuomone, kad jų gimtoji kalba tokia, kokia vartojama ir Lietuvoje. Tikrinant tokią prielaidą buvo sugretinti tikslinės emigrantų grupės atsakymai į klausimus *Ar jums svarbu mokėti lietuvių kalbą?* (žr. Ramonienė 2015: 211) ir *Ar manote, kad Jūsų vartojama lietuvių kalba yra tokia pati kaip Lietuvoje gyvenančių lietuvių?* (ten pat: 214). Atsakant į klausimą apie kalbos mokėjimo svarbą buvo galima rinktis tokius keturis variantus: 1) labai svarbu; 2) labiau svarbu nei nesvarbu; 3) labiau nesvarbu nei svarbu; 4) visai nesvarbu. Analizuojant tikslinės grupės atsakymų duomenis sujungti 1) ir 2) pasirinkčių rezultatai, apibendrinus, kad respondentams svarbu mokėti kalbą, taip pat sulietos ir 3) bei 4) pasirinktys, manant, kad tikslinei grupei nesvarbu mokėti K1. Didžioji dalis – 97 proc. – respondentų atsakė, kad jiems svarbu mokėti lietuvių kalbą, o 3 proc. – kad nesvarbu. Taigi ir pirmos kartos emigrantų rezultatai atliepia visos projekto *Emigrantų kalba* imties (kelių kartų) atsakymų minties polinkį, kad „emigrantai ir lietuvių kilmės asmenys su lietuvių kalba yra susiję stipriais emociniais saitais: beveik vieningai respondentai teigia, kad jiems svarbu mokėti lietuvių kalbą“ (plačiau žr. Vilkienė 2015a: 128), o Eglė Gudavičienė, analizavusi bendras emigrantų kalbinio elgesio ir nuostatų tendencijas, daro prielaidą, jog „[g]ali būti, kad kuo

Vilkienė, L. 2017. Emigrantų K1 kitoniškumo suvokimas: sociolingvistinių veiksnių įtaka. *Taikomoji kalbotyra* 9: 109–133, www.taikomojikalbotyra.lt

ilgiau gyvenama užsienyje, kuo stipriau veikiama gimtoji kalba, tuo ji darosi emigrantams svarbesnė – kaip tapatybės išsaugojimo garantas⁹ (Gudavičienė 2015: 57). Svarbesnė, bet ar nepatyrusi pokyčių? Taigi kiekvienoje grupėje – ir tų, kuriems svarbu, ir kuriems nesvarbu mokėti lietuvių kalbą – buvo nustatytas procentas manančių, kad jų K1 kitokia nei Lietuvoje vartojama. Rezultatai apibendrinti 11 paveiksle.

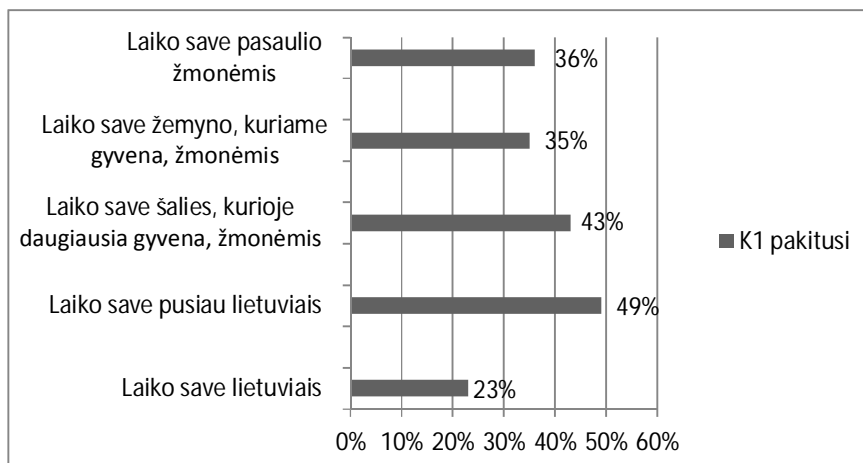
11 pav. Nuostatos K1 mokėjimo svarbos požiūriu ir kalbos kitoniškumo suvokimas

Iš 11 paveikslo matyti, kad nors ir palyginti nedideliu procentu (7 proc.), vis dėlto daugiau yra manančių, kad jų lietuvių kalba kitokia, nei Lietuvoje vartojama, toje grupėje, kuri teigia nesant svarbu mokėti lietuviškai. Tačiau šis skirtumas nėra statistiškai reikšmingas ($\chi^2 = 7.606$, $p = .055$).

Taip pat analogiškai sugretinti ir atsakymai į klausimus, kaip respondentai jaučiasi galvodami apie save: ar jie mano esantys lietuviai, ar pusiau lietuviai ir pan. (Ramonienė 2015: 210)¹⁰. Analizė atskleidė, kad lietuviais save laiko 73 proc. tikslinės grupės respondentų, pusiau lietuviais – 7 proc., šalies, kurioje daugiausia gyvena, žmonėmis – 4 proc., žemyno, kuriame gyvena, žmonėmis – 8 proc., pasaulio piliečiais – 8 proc. Toliau buvo siekta išsiaiškinti, koks procentas kiekvienos šių grupių asmenų mano, kad jų K1 yra kitokia, nei vartojama Lietuvoje. Rezultatai pateikti 12 paveiksle:

⁹ Kalbama apie tą grupę respondentų, kuriems svarbu mokėti gimtąją kalbą.

¹⁰ Buvo pateiktos septynios atsakymo pasirinktys, tačiau čia analizuojamos tik pirmos penkios, nes du likę variantai – „6. Kita (nurodykite) <...> 7. Nežinau, sunku pasakyti“ (Ramonienė 2015: 210) – buvo pasirinkti tik kelių pavienių respondentų.

12 pav. Tapatybės savivoka ir K1 kitoniškumo suvokimas

Chi kvadrato analizė rodo, kad skirtingos grupės nevienodai suvokia savo lietuvių kalbos kitoniškumą ($\chi^2 = 59.078$, $p = .000$). Iš 12 paveikslo aiškiai matyti, kad mažiausias procentas manančių, kad jų lietuvių kalba skiriasi nuo Lietuvoje vartojamos, yra toje grupėje, kurios žmonės laiko save lietuviais. Daugiau nei dvigubai išauga procentas (49 proc.) juntančių savo lietuvių kalbos pokyčius toje grupėje, kur teigiama esant pusiau lietuviais, maždaug dvigubai (43 proc.) padidėja procentas suvokiančių savo vartojamos lietuvių kalbos kitoniškumą grupėje, kuri laiko save gyvenamosios šalies žmonėmis. O tų, kurie laiko save pasaulio ar žemyno, kuriame gyvena, žmonėmis, 12–13 proc. daugiau jaučiančių K1 pokyčius nei grupėje tų, kurie laiko save lietuviais. Tačiau pastebėtina, kad ne lietuviais, o pusiau lietuviais, šalies gyventojais ir kt. save laikančių respondentų, kurie išvelgė K1 kitoniškumą, buvo nedaug (pusiau lietuvių grupėje 54 asmenys, laikančių save šalies gyventojais – 25, žemyno – 40, pasaulio – 41 žmogus), taigi norint tiksliau išsiaiškinti šių grupių savivokos ir K1 kitoniškumo sąsajas, reikėtų pakartoti tyrimą su didesnėmis respondentų imtimis. Tačiau jei analizuojamus duomenis padalytume į dvi dalis – atsakymai tų, kurie laiko save lietuviais, ir tų, kurie pasirenka kitą variantą, – gautume, kad nelaikančių savęs tiesiog lietuviais 40 proc. mano, kad jų kalba kitoniška nei Lietuvoje vartojama. Taigi akivaizdu: jei etninė savimonė stipri, mažiau pastebima ir K1 kitoniškumo, t. y. tokia savimonė gali skatinti gimtosios kalbos išlaikymą, neleisti šiai kalbai nykti.

4. Išvados

Kaip rašyta įvade, šio straipsnio tikslas buvo sociolingvistinio projekto *Emigrantų kalba* kiekybinės apklausos pagrindu pateikti įžvalgų, kurie veiksniai, spėtina, įtakingesni tuo atveju, kai pirmos kartos emigrantai teigia suvokiantys, kad jų K1 yra (ne) tokia pati, kaip vartojama Lietuvoje.

Vilkienė, L. 2017. Emigrantų K1 kitoniškumo suvokimas: sociolingvistinių veiksnių įtaka. *Taikomoji kalbotyra* 9: 109–133, www.taikomojikalbotyra.lt

Kadangi buvo daryta prielaida, jog savo K1 kitoniškumo suvokimas gali būti kalbos nykimo reiškinių atspindys, pasirinkta analizuoti 7 veiksniai, kurie gali daryti įtaką kalbos nykimui. Duomenų analizė atskleidė, kad atliktame tyrime įtakingiausi pasirodė 5 veiksniai.

1. **Gyvenimo svetur trukmė:** tyrimas atskleidė, kad kuo ilgiau gyvenama svetur, tuo labiau auga procentas tų, kurie mano, kad jų K1 yra ne tokia pati, kokia vartojama Lietuvoje. Tai yra prielaida manyti, kad ir vėliau tiriant jau ne respondentų savivoką, o K1 nykimo reiškinį, būtina atidžiai stebėti gyvenimo svetur trukmės veiksnį.

2. **Respondentų amžius:** vyresni respondentai dažniau mano, kad jų K1 tokia, kokia yra vartojama Lietuvoje. Tai patvirtina ir įvairių mokslininkų išvalgas, kad jei emigruojama ne jauno amžiaus, daugiau prielaidų, kad K1 išliks nepakitusi.

3. **Lytis:** mažesnė dalis vyrų jautė savo kalbos kitoniškumą. Tokie duomenys skiriasi nuo kalbos nykimo reiškinių tyrėjų išvalgų, kad moterys geriau išlaiko kalbą. Tačiau į pateiktą polinkį reikia žiūrėti su išlyga, nes nepamirština, kad tirtas ne pats nykimo reiškinys, o respondentų nuomonė apie K1. Taip pat reikšminga pasirodė ir lyties bei užimtumo veiksnių sąveika: jos analizė atskleidė, kad didesnė dalis neužimtų moterų, bet užimtų vyrų mano, kad jų kalba yra tokia pati, kokia ir Lietuvoje vartojama. Taigi toliau tiriant jau kalbos nykimo reiškinį, būtina atsižvelgti į šių dviejų veiksnių sąveiką. Beje, užimtumas kaip savarankiškas veiksnys stiprios įtakos tiriamųjų savivokai neturėjo. Tas pats pasakytina ir apie išsilavinimą.

4. **Sąlytis su K1 gyvenamoje šalyje:** tai, straipsnio autorės nuomone, vienas įtakingiausių veiksnių. Kaip rodo duomenys, savivokai, kad K1 yra kitoniška nei Lietuvoje, stiprią įtaką daro tai, kad gimtoji kalba respondentų gyvenamoje šalyje neįvartojama. Iš to išplaukia, kad siekiant išlaikyti kalbą itin svarbu aktyviai ją vartoti kuo įvairesnėse situacijose tiek namuose, tiek už jų ribų, pavyzdžiui, dalyvaujant bendruomenės veikloje. Taip pat išryškėjo, kad kalbos išlaikymui itin svarbus yra namų domenas: jei jame nėra sąlyčio su K1, labiau juntamas gimtosios kalbos kitoniškumas nuo Lietuvoje vartojamos.

5. **Etninė savivoka** – taip pat atsiskleidė kaip įtakingas veiksnys. Perpus mažesnė dalis tų, kurių etninė savimonė stipri, jaučia K1 kitoniškumą. Vadinas, turbūt galima daryti prielaidą, kad tų asmenų, kurių etninė tapatybė stabili, K1 nepatiria atžangos arba ji yra menkesnė. Kitaip tariant,

Vilkienė, L. 2017. Emigrantų K1 kitoniškumo suvokimas: sociolingvistinių veiksnių įtaka. *Taikomoji kalbotyra* 9: 109–133, www.taikomojikalbotyra.lt

stipri tapatybė – kalbos išlaikymo prielaida. Išryškėjo ir tai, kad teigiama nuostata lietuvių kalbos mokėjimo svarbos požiūriu yra ne tokia svarbi: skirtumai tarp tų, kurie mano, jog K1 mokėti svarbu, ir tų, kurie teigė, kad nėra svarbu, o, jų manymu, gimtoji kalba yra pakitusi, statistiškai nereikšmingi. Taigi ne savaiame palankus požiūris į kalbą padeda ją išlaikyti nepakitusią, o, pabrėžtina, stipri etninė tapatybė.

Žinoma, pabrėžtina, kad reikšmingai veikti gali ne vienas kuris ar keli atskiri veiksniai, bet jų kombinacijos. Tačiau tai nebuvo šiame straipsnyje aprašomo tyrimo tikslas. Tačiau galima manyti, kad pateiktas atsakymas į klausimą, kurie veiksniai įtakingiausi suvokiant K1 (ne)kitoniškumą, gali tapti postūmiu ir ieškant atsakymo, kas lemia spartesnę ar ne tokį spartų gimtosios kalbos nykimą gyvenant svetur, žinoma, tokiu atveju veiksnių analizė turėtų būti derinama su emigrantų kalbinių atlikčių tyrimu.

Visa tai, kas pasakyta, negali būti vertinama kaip nediskutuotinos išvados. Veikiau tai įžvalgos, kurios turėtų paskatinti tolesnius tyrimus, grįstus ir emigrantų kalbinių atlikčių analize. Šio straipsnio autorė supranta, kad buvo analizuotas pačių respondentų suvokimas, ar jų kalba kitokia nei Lietuvoje vartojama. Taigi su tuo susijęs ir tyrimo ribotumas: galima spėti, kad galbūt kai kurie respondentai savo kalbos skirtingumą galėjo sieti su Lietuvoje vartota regionine ar kurio nors socialinio sluoksnio kalbos atmaina, o ne su kalbos nykimo reiškiniu. Tai galbūt galėjo daryti įtakos rezultatams. Tyrimo ribotumas yra ir tas, kad kai kurios tiriamųjų grupės buvo nedidelės, tad su jų elgesiu susijusias įžvalgas reikėtų tikrinti sutelkiant daugiau respondentų. Taip pat pasakytina ir tai, kad vykdant projektą *Emigrantų kalba*, kurio rezultatai analizuojami straipsnyje, nebuvo pasiekti tie asmenys, kurie yra sąmoningai nutraukę ryšius su Lietuva, tad nėra duomenų ir apie jų savimonę, vartojamos lietuvių kalbos (ne)kitoniškumo suvokimą. Taigi pabrėžtina tai, kad visos pateiktos įžvalgos sietinos tik su projekto *Emigrantų kalba* respondentais.

Literatūra

- Ahlsén, E. 2013. Language attrition. *The Encyclopedia of Applied Linguistics*, C. A. Chapelle (ed.). Interneto prieiga: <http://onlinelibrary.wiley.com/book/10.1002/9781405198431>, žiūrėta 2015 m. gegužės 15 d.
- Blažienė, A. 2015. Dvikalbių vaikų rišliojo pasakojimo produktyvumas ir leksinė įvairovė. *Taikomoji kalbotyra* 7. Interneto prieiga: <http://taikomojikalbotyra.lt/lt/2015/07/dvikalbiu-vaiku-risliojo-pasakojimoproduktyvumas-ir-leksine-ivairove>, žiūrėta 2015 m. rugsėjo 20 d.

- Vilkienė, L. 2017. Emigrantų K1 kitoniškumo suvokimas: sociolingvistinių veiksnių įtaka. *Taikomoji kalbotyra* 9: 109–133, www.taikomojikalbotyra.lt
- Bardovi-Harlig, K., D. Stringer. 2010. Variables in second language attrition. Advancing the state of the art. *Studies in Second Language Acquisition* 32, 1–45.
- Davies, A. 1991. The native speaker in Applied Linguistics. Interneto prieiga: <http://www.arts.ed.ac.uk/celtic/poileasaidh/daviesseminar.html>
- EMT MS 2012 – Europos migracijos tinklas. *Migracija skaičiais*. – <http://123.emn.lt/>
- Gudavičienė, E. 2015. Bendrosios emigrantų kalbinio elgesio ir nuostatų tendencijos. *Emigrantai: kalba ir tapatybė*, M. Ramonienė (moksl. red.). Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 43–58.
- Jakaitė-Bulbukienė, K. 2014. Lietuvių kalbos išsaugojimas emigrantų šeimoje: JAV atvejis. *Taikomoji kalbotyra*. 5. Interneto prieiga: <http://taikomojikalbotyra.lt/lt/2014/11/lietuviu-kalbos-issaugojimas-emigrantu-seimoje-jav-atvejis>, žiūrėta 2015 m. balandžio 3 d.
- Jakaitė-Bulbukienė, K. 2015a. Šeimos kalbų politika ir vadyba. *Emigrantai: kalba ir tapatybė*, M. Ramonienė (moksl. red.). Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 67–114.
- Jakaitė-Bulbukienė, K. 2015b. *Lietuvių emigrantų šeima: kalba ir tapatybė*. Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Jakaitė-Bulbukienė, K. 2015c. Lietuvių kalbos išlaikymą emigrantų šeimoje lemiantys veiksniai: JAV atvejis. *Taikomoji kalbotyra*. 7. Interneto prieiga: <http://taikomojikalbotyra.lt/lt/2015/05/lietuviu-kalbos-islaikyama-emigrantu-seimoje-lemiantys-veiksniai-jav-atvejis>, žiūrėta 2015 m. birželio 15 d.
- Köpke B., M. Schmid. 2004. First language attrition: The next phase. *First language attrition: Interdisciplinary perspectives on methodological issues*, M. S. Schmid, B. Köpke, M. Keijzer, M., L. Weilemar (eds.). Amsterdam: John Benjamins, 1–43.
- Lee J. J. 2005. The native speaker: an achievable model? *Asian EFL Journal* 7 (2), Article 9.
- LKŽ – Naktinienė, G. (vyr. red.), J. Paulauskas, R. Petrokienė, V. Vitkauskas, J. Zabarskaitė. 2005 (atnaujinta versija 2008). *Lietuvių kalbos žodynas* (t. I–XX, 1941–2002): elektroninis variantas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005– www.lkz.lt
- Norvilas, A. 2013. *Tauta, kalba ir tapatybė*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Opitz, C. 2011. *First Language Attrition and Second Language Acquisition in a Second Language Environment*. Ph.D. in Applied Linguistics. Dublin: University of Dublin, Trinity College Centre for Language and Communication Studies.
- Ramonienė, M. (moksl. red.) 2015. *Emigrantai: kalba ir tapatybė* (kolektyvinė monografija). Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Ramonienė, M. 2006. Nuostatos dėl bendrinės kalbos ir tarmės: Joniškėlio atvejis. *Kalbos kultūra* 79, 137–147.
- Schmid, M., K. de Bot. 2006. Language attrition. *The Handbook of Applied Linguistics*, A. Davies, C. Elder (eds.). Oxford: Blackwell Publishing, 210–234.
- Schmid, M., B. Köpke. 2007. *Bilingualism and Attrition*. Interneto prieiga: <http://www.let.rug.nl/languageattrition/Papers/Schmid%20&%20Kopke%202007.pdf>, žiūrėta 2015 m. rugsėjo 14 d.
- Schmid, M. 2011. *Language Attrition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schmid, M. 2012. *Language Attrition and Multilingualism*. Interneto prieiga: <http://www.let.rug.nl/languageattrition/Papers/SchmidEAL2012.pdf>, žiūrėta 2015 m. rugsėjo 29 d.

- Vilkienė, L. 2017. Emigrantų K1 kitoniškumo suvokimas: sociolingvistinių veiksnių įtaka. *Taikomoji kalbotyra* 9: 109–133, www.taikomojikalbotyra.lt
- Tamošiūnaitė, A. 2008. The Lithuanian language in the United States: shift or maintenance? *Lithuanus* 54 (4): 60–78. Interneto prieiga: http://www.lituanus.org/2008/08_3_06%20Tamosiunaite.html, žiūrėta 2015 m. rugpjūčio 7 d.
- Tamošiūnaitė, A. 2013. Lithuanian Saturday schools in Chicago: student proficiency, generational shift, and community involvement. *Heritage Language Journal*, 10 (1), 108–131.
- Vaicekauskienė, L., V. Švežaitė. 2009. Kalbos taisymai ir kalbinis pasitikėjimas: sociolingvistiniai tyrimai. *Kalbos kultūra* 82, 235–252.
- Valdés G. 1998. The construct of the near-native speaker in the foreign language profession: perspectives on ideologies about language. *ADFL Bulletin* 29 (3), 4–8.
- Vilkienė, L. 2015a. Kalba ir etninė tapatybė. *Emigrantai: kalba ir tapatybė*, M. Ramonienė (moksl. red.). Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 117–134.
- Vilkienė, L. 2015b. Kalbinės tapatybės lietuviškumo atsklaidą. *Emigrantai: kalba ir tapatybė*, M. Ramonienė (moksl. red.). Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 135–153.
- Vilkienė, L. 2015c. Tarp dviejų kalbų ir kultūrų: kultūrinės tapatybės klausimas. *Emigrantai: kalba ir tapatybė*, M. Ramonienė (moksl. red.). Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 155–185.

Emigrantų K1 kitoniškumo suvokimas: sociolingvistinių veiksnių įtaka

Loreta Vilkienė

Santrauka

Straipsnyje keliamas tikslas pateikti įžvalgų, kurie sociolingvistiniai veiksniai labiausiai veikia pirmos kartos emigrantų suvokimą, kad jų K1 yra (ne)kitoniška nei Lietuvoje vartojama lietuvių kalba. Atsakymų ieškoma pasitelkus projekto *Emigrantų kalba* (2011–2013 m., vadovė Meilutė Ramonienė, projektas remtas VLKK) kiekybinių apklausų medžiagą, kuri apdorota SPSS programa, 20 versija. Tiriama 1 491 pirmos kartos emigranto kiekybinės apklausos atsakymai į tikslinius klausimus. Kadangi buvo daryta prielaida, jog savo K1 kitoniškumo suvokimas gali būti kalbos nykimo reiškinių atspindys, pasirinkta analizuoti 7 veiksniai, kurie, kaip spėja tyrėjai, gali daryti įtaką kalbos nykimui. Duomenų analizė atskleidė, kad atliktame tyrime įtakingiausi, kai vertinamas K1 (ne)kitoniškumas, pasirodė 5 veiksniai:

1. Gyvenimo svetur trukmė: kuo ilgiau gyvenama svetur, tuo labiau auga procentas tų, kurie mano, kad jų K1 yra ne tokia pati, kokia vartojama Lietuvoje.
2. Respondentų amžius: vyresni respondentai dažniau mano, kad jų K1 tokia, kokia yra vartojama Lietuvoje.
3. Lytis: mažesnė dalis vyrų jautė savo kalbos kitoniškumą. Taip pat svarbi pasirodė lyties ir užimtumo veiksnių sąveika.

Vilkienė, L. 2017. Emigrantų K1 kitoniškumo suvokimas: sociolingvistinių veiksnių įtaka. *Taikomoji kalbotyra* 9: 109–133, www.taikomojikalbotyra.lt

4. Sąlytis su K1 gyvenamoje šalyje: stiprią įtaką daro tai, ar K1 respondentų gyvenamoje šalyje yra vartojama. Šiuo požiūriu itin reikšmingas yra namų domenas.
5. Etninė savivoka: mažesnė dalis tų, kurių etninė savimonė stipri, jaučia K1 kitoniškumą.

Atsakymas į klausimą, kurie veiksniai įtakingiausi suvokiant K1 kitoniškumą, gali tapti postūmiu ir ieškant atsakymo, kas lemia spartesnę ar ne tokį spartų gimtosios kalbos nykimą gyvenant svetur, žinoma, tokiu atveju veiksnių analizė turėtų būti derinama su emigrantų kalbinių atlikčių tyrimu.

Aprašomo tyrimo ribotumas yra tas, kad kai kurios tiriamųjų grupės buvo palyginti nedidelės, tad su jų elgesiu susijusias įžvalgas reikėtų tikrinti sutelkiant daugiau respondentų. Taip pat paminėtina ir tai, kad vykdant projektą, nebuvo pasiekti tie asmenys, kurie yra sąmoningai nutraukę ryšius su Lietuva, taigi pabrėžtina, kad visos pateiktos įžvalgos sietinos tik su projekto *Emigrantų kalba* respondentais.

How do emigrants perceive changes in their L1: influence of sociolinguistic factors

Loreta Vilkienė

Summary

The paper aims at providing insights into sociolinguistic factors which affect the understanding of the first-generation emigrants that their L1 is different (or not) from Lithuanian used in Lithuania. The data for the analysis comes from the project *The Language of Emigrants* (2011-2013, coordinator Meilutė Ramonienė, funded by The State Commission of the Lithuanian Language). The data from the surveys were analysed using SPSS (version 20). Answers to the target questions of 1,491 first-generation emigrants were analysed. As the assumption was that the perception of change in one's L1 can be a reflection of the L1 attrition of that individual, seven factors that could play a role in this change based on the previous studies were chosen for the analysis. The analysis revealed that five factors played a role in the perception of change of one's L1:

1. The length of the stay abroad: the longer the respondents lived abroad, the higher percentage of the respondents claimed that their L1 was different from the Lithuanian language used in Lithuania.
2. The age of the respondents: older respondents more frequently thought that their L1 had changed.

Vilkienė, L. 2017. Emigrantų K1 kitoniškumo suvokimas: sociolingvistinių veiksnių įtaka. *Taikomoji kalbotyra* 9: 109–133, www.taikomojikalbotyra.lt

3. Gender: fewer men perceived their L1 as different. Also, the interplay between gender and occupation was important.
4. Contact with the L1 in the country of residence: the general use of L1 in the country of residence played a role in the perceptions, especially the use of L1 at home.
5. Ethnic identity: respondents who strongly identified themselves as Lithuanians perceived the difference of their language.

The answer to the question which factors were the most important for perceiving the change in one's L1 can be informative for answering the question what influences a faster or slower loss of L1 when living in emigration; however, to answer this question, analysis of actual language performance of the emigrants would be necessary.

It has to be acknowledged that some of the analysed subgroups were rather small; therefore, insights about them should be tested on a larger number of respondents. Also, a limitation of this study is the fact that during the project *The Language of Emigrants*, emigrants who intentionally had cut the ties with Lithuania were not contacted; therefore, the data does not reflect their attitudes and their perception about their language change. It has to be noted that all the insights only concern the respondents of the participants in *The Language of Emigrants* project.

Keywords: first-generation emigrants; native language (L1); perception of changes in L1; language attrition; sociolinguistic factor; quantitative data.

Įteikta 2016 m. sausio mėn.

Paskelbta 2017 m. gegužės mėn.